

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

©2026 БОЛОТНА О. В., ШУБА Т. П., РУДЕНКО К. С.

УДК 339.5:330.341.1
JEL: F10; F14; O31; O33

Болотна О. В., Шуба Т. П., Руденко К. С. Теоретичні та методичні засади організації міжнародної торгівлі в умовах інноваційного розвитку

Метою статті є узагальнення теоретичних і методичних засад організації міжнародної торгівлі в умовах сучасного інноваційного розвитку економіки. Робота написана для того, щоб показати, як цифровізація та нові технології змінюють традиційні підходи до ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналіз і синтез теоретичних концепцій, порівняльний метод, системний підхід, а також елементи економіко-статистичного аналізу. Теоретичною основою стали класичні та сучасні теорії міжнародної торгівлі, праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також актуальні дослідження з цифрової трансформації торгівлі. У результаті дослідження встановлено, що сьогодні міжнародна торгівля активно трансформується під впливом електронної комерції, цифрових платформ, інтегрованих інформаційних систем і технологій автоматизації. Показано, що для ефективної оцінки результативності зовнішньоекономічної діяльності найкраще використовувати комплексний підхід, який поєднує ресурсний, результативний, процесний і системний аналіз разом із сучасними економіко-математичними методами. Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення та рекомендації можуть бути використані підприємствами для вдосконалення організації міжнародної торгівлі, оптимізації бізнес-процесів і підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Соціальні наслідки дослідження пов'язані з можливістю створення нових робочих місць у високотехнологічних секторах економіки та підвищення рівня конкурентоспроможності українських підприємств, що позитивно вплине на економічний розвиток країни. Оригінальність роботи полягає в комплексному поєднанні класичних теорій міжнародної торгівлі із сучасними інноваційними підходами та цифровими інструментами. На відміну від більшості наявних досліджень, які розглядають окремі аспекти, у статті зроблено спробу системно проаналізувати, як саме цифровізація змінює організацію та оцінку ефективності міжнародної торгівлі на рівні підприємства.

Ключові слова: міжнародна торгівля; інноваційний розвиток; електронна комерція; цифрові технології.

Табл.: 6. Бібл.: 15.

Болотна Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: o.v.bolotnaya@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-0819>

Шуба Тетяна Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри міжнародної економіки та світового господарства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: shubatationa11@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7163-2721>

Руденко Карина Сергіївна – студентка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

UDC 339.5:330.341.1
JEL: F10; F14; O31; O33

Bolotna O. V., Shuba T. P., Rudenko K. S. The Theoretical and Methodological Foundations of Organizing International Trade in the Context of Innovative Development

The aim of the article is to generalize the theoretical and methodological foundations of organizing international trade in the context of modern innovative economic development. The article is written to show how digitalization and new technologies are changing traditional approaches to conducting enterprises' foreign economic activities. The study uses a combination of general scientific and specialized methods: analysis and synthesis of theoretical conceptions, comparative method, systems approach, as well as elements of economic and statistical analysis. The theoretical basis consists of classical and modern theories of international trade, works of domestic and foreign scholars, and current research on the digital transformation of trade. As a result of the study, it was found that today international trade is actively transforming under the influence of e-commerce, digital platforms, integrated information systems, and automation technologies. It has been shown that for an efficient assessment of the performance of foreign economic activity, it is best to use a comprehensive approach that combines resource-based, performance-based, process, and system analysis along with modern economic and mathematical methods. The practical significance of the work is that the formulated theoretical propositions and recommendations can be used by enterprises to improve the organization of international trade, optimize business processes, and enhance competitiveness in the global market. The social implications of the study are related to the possibility of creating new jobs in high-tech sectors of the economy and increasing the competitiveness of Ukrainian enterprises, which will positively affect the country's economic development. The originality of the work lies in the comprehensive combination of classical theories of international trade with modern innovative approaches and digital tools. Unlike most existing studies, which examine individual aspects, this article attempts to systematically analyze how exactly digitalization is changing the organization and evaluation of international trade at the enterprise level.

Keywords: international trade; innovative development; e-commerce; digital technologies.

Tabl.: 6. Bibl.: 15.

Bolotna Oksana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: o.v.bolotnaya@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-0819>

Shuba Tetiana P. – PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of International Economics and World Economy, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: shubatetiana11@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7163-2721>

Rudenko Karyna S. – Student, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Сучасний світ економіки змінюється стрімко та непередбачувано. Глобалізація, цифрові технології та інновації вже не просто впливають на міжнародну торгівлю – вони її повністю переформатовують. Сьогодні торгівля між країнами – це вже не лише обмін товарами чи послугами. Це потужний двигун структурних змін, створення конкурентних переваг і глибшої інтеграції національних економік у світовий простір. Для підприємств такі зміни відкривають двері на нові ринки, дають доступ до передових технологій і іноземних ресурсів. Водночас вони роблять життя складнішим: конкуренція стає жорсткішою, зовнішнє середовище – більш невизначеним, а старим методам роботи дедалі важче залишатися ефективними.

Особливо гостро це відчувається в епоху цифровізації, коли традиційні схеми організації зовнішньої торгівлі швидко втрачають актуальність. Останніми роками особливо помітно, як електронна комерція, цифрові платформи, автоматизація процесів і глобальні ланцюги доданої вартості кардинально змінюють правила гри. Вони впливають на все – від управління та логістики до фінансових розрахунків і стосунків з партнерами. Те, що вчора працювало, сьогодні вже потребує перегляду.

Хоча наукових робіт про міжнародну торгівлю написано чимало, більшість з них розглядає окремі аспекти. Комплексне поєднання класичних теоретичних засад із сучасними інноваційними реаліями досі залишається недостатньо опрацьованим. Саме тому виникла потреба глибше розібратися в сутності міжнародної торгівлі, її нових формах і знайти сучасні методичні підходи до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародної торгівлі та особливостей її організації вже давно посідає одне з центральних місць в економічній науці. Теоретичні основи міжнародного обміну заклали ще класики – Адам Сміт і Девід Рікардо. Вони обґрунтували принципи абсолютних і порівняльних переваг, які й досі залишаються фундаментом розуміння того, чому країни спеціалізуються на виробництві пев-

них товарів. Подальший розвиток цих ідей відбувся в неокласичній теорії. Модель Хекшера – Оліна зробила акцент на відмінностях у забезпеченості країн факторами виробництва як головній причині виникнення торгівлі. У ХХ столітті підходи суттєво розширилися. П. Кругман звернув увагу на ефект масштабу та диференціацію продукції, пояснивши таким чином бурхливий розвиток внутрішньогалузевої торгівлі. М. Портер, своєю чергою, поставив у центр конкурентні переваги країн і окремих підприємств, показавши, як вони визначають позиції на глобальних ринках. В українській економічній науці цю проблематику ґрунтовно розробляли А. Філіпенко, В. Козик, С. Дахно та інші дослідники. У їхніх роботах розглядаються структура міжнародного обміну, механізми державного регулювання, вплив зовнішньої торгівлі на національну економіку, а також питання адаптації українських підприємств до глобалізаційних процесів.

Останніми роками акценти в дослідженнях помітно змістилися. Науковці все частіше вивчають, як на міжнародну торгівлю впливають цифровізація, електронна комерція, сучасні інформаційні системи та глобальні ланцюги створення доданої вартості. З'являється дедалі більше робіт, присвячених автоматизації торговельних процесів, ролі цифрових платформ і трансформації логістики. Проте, попри значну кількість публікацій, комплексне поєднання класичних теоретичних підходів із сучасними інноваційними реаліями залишається недостатньо опрацьованим. Більшість досліджень або заглиблюється в теорію, або фокусується лише на окремих цифрових інструментах. Цілісного бачення того, як традиційні механізми організації міжнародної торгівлі трансформуються під впливом інновацій, досі бракує.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що теоретичні основи міжнародної торгівлі розроблені досить ґрунтовно, а сучасних досліджень про її розвиток у глобалізованому світі написано чимало, деякі важливі питання організації міжнародної торговельної діяльності в умовах інноваційного

розвитку досі залишаються недостатньо вивченими та систематизованими. Насамперед у науковій літературі майже відсутній цілісний підхід, який би органічно поєднував класичні теорії міжнародної торгівлі із сучасними інноваційними інструментами. Цифрові платформи, електронна комерція, автоматизовані системи управління та глобальні ланцюги створення вартості розглядаються переважно окремо, фрагментарно. Дослідники рідко аналізують, як саме ці інструменти в комплексі змінюють організацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Крім того, досі недостатньо опрацьовані методичні підходи до оцінки ефективності міжнародної торгівлі. Більшість наявних методик зосереджується лише на фінансових показниках – прибутку, рентабельності, обсягах експорту. При цьому майже не враховується рівень цифровізації бізнес-процесів, інноваційна активність підприємств та їхня здатність швидко адаптуватися до змін глобального середовища. Саме через ці прогалини й виникає потреба в комплексному дослідженні теоретичних і методичних засад організації міжнародної торгівлі в умовах інноваційного розвитку.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є узагальнення теоретичних і методичних засад організації міжнародної торгівлі в умовах інноваційного розвитку, визначення її сучасних форм та обґрунтування підходів до оцінки ефективності зовнішньоторговельної діяльності підприємств.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено та вирішено такі **завдання**:

- ✦ розкрити сутність міжнародної торгівлі та її основні форми в сучасній економіці;
- ✦ дослідити вплив інноваційних факторів на організацію міжнародної торгівлі та механізми її трансформації;
- ✦ узагальнити сучасні методичні підходи до оцінки ефективності міжнародної торговельної діяльності підприємств.

Методика дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження стали положення економічної теорії міжнародної торгівлі, фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також сучасні концепції організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах інноваційного розвитку. У процесі роботи застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Методи аналізу та синтезу використовувалися для узагальнення теоретичних підходів до сутності міжнародної торгівлі та її функцій. Порівняльний метод дозволив зіставити різні наукові концепції, етапи розвитку торгівлі та її сучасні форми. Системний підхід став основою для розгляду міжнародної торгівлі як цілісної, багатокомпонентної економічної системи. Крім того, у дослідженні за-

стосовувалися елементи економіко-статистичного аналізу. Вони допомогли узагальнити ключові показники ефективності зовнішньоторговельної діяльності, виявити основні тенденції її розвитку в умовах цифровізації та сформувати наочне уявлення про вплив інноваційних факторів. Таке поєднання методів дало змогу забезпечити комплексність і об'єктивність дослідження теоретичних і методичних засад організації міжнародної торгівлі в сучасних умовах.

Міжнародна торгівля є одним із ключових механізмів функціонування світового господарства, що забезпечує обмін товарами, послугами, технологіями та об'єктами інтелектуальної власності між резидентами різних країн. У сучасних умовах вона виступає не лише формою реалізації порівняльних і конкурентних переваг національних економік, а й важливим каталізатором їх структурних трансформацій та інноваційного розвитку [13]. Головною особливістю міжнародної торгівлі порівняно з внутрішньою є те, що вона відбувається в умовах різного економічного, правового, політичного та інституційного середовища. Це зумовлює більшу складність операцій, необхідність подолання митних, валютних і транспортних бар'єрів, а також активного державного та наднаціонального регулювання [8]. Сьогодні міжнародна торгівля далеко вийшла за межі традиційного товарного обміну і включає торгівлю послугами, цифровими продуктами, даними, технологіями та правами інтелектуальної власності. Таке розширення змісту стало можливим завдяки процесам глобалізації, стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації економіки [2].

Міжнародна торгівля відіграє багатофункціональну роль в економічному розвитку країн. Вона сприяє ефективнішому використанню обмежених ресурсів, стимулює конкуренцію, забезпечує доступ до передових технологій, прискорює технологічне оновлення виробництва та сприяє структурній модернізації національних економік [10]. Особливе значення має її тісний взаємозв'язок з міжнародним поділом праці: завдяки спеціалізації країн на виробництві товарів і послуг, де вони мають порівняльні або конкурентні переваги, досягається взаємовигідний обмін і підвищується загальна ефективність світового виробництва [6]. Історичний розвиток міжнародної торгівлі пройшов кілька етапів, кожен з яких відображав зміни в технологічному та організаційному рівні світової економіки. Сучасний цифровий етап характеризується домінуванням електронної комерції, поширенням глобальних ланцюгів доданої вартості та

активним використанням цифрових платформ як основного каналу здійснення торговельних операцій [5]. Для систематизації еволюційних змін доцільно розглянути основні етапи розвитку міжнародної торгівлі (табл. 1).

Аналіз етапів свідчить, що сучасна міжнародна торгівля радикально відрізняється від попередніх періодів. Домінуючими тенденціями стали цифрова трансформація, швидке поширення електронної комерції та інтеграція національних виробництв у глобальні ланцюги створення доданої вартості [1].

В економічній теорії сутність міжнародної торгівлі трактується через призму різних концепцій, що еволюціонували протягом століть. Класичні теорії (А. Сміт, Д. Рікардо) акцентували увагу на абсолютних і порівняльних перевагах. Неокласичний підхід (Е. Хекшер, Б. Олін) пояснював торгівлю відмінностями у факторній забезпеченості країн. Сучасні теорії (П. Кругман, М. Портер) зосередилися на ефекті масштабу, диференціації продукції, внутрішньогалузевій торгівлі та конкурентних перевагах країн і підприємств [13; 15]. Порівняння основних теоретичних підходів та позицій міжнародних організацій представлено в табл. 2.

Узагальнення наведених підходів дозволяє сформулювати сучасне розуміння міжнародної торгівлі як складної, динамічної системи транскордонних економічних відносин, що охоплює обмін товарами, послугами, технологіями, знаннями та цифровими продуктами і відбувається під впливом глобалізації, інновацій та цифровізації [11].

Важливим аспектом розкриття сутності міжнародної торгівлі є аналіз її функцій. У сучасних умовах вони набувають нового змісту під впливом інноваційного розвитку. До основних функцій належать:

- ✦ *ресурсна* – забезпечення доступу до відсутніх або дефіцитних ресурсів, сировини, комплектуючих і технологій;
- ✦ *розподільча* – оптимізація використання факторів виробництва через міжнародну спеціалізацію;
- ✦ *стимулююча* – посилення конкурентного тиску, що спонукає підприємства до підвищення якості та ефективності;
- ✦ *інноваційна* – поширення нових технологій, знань і практик через міжнародний обмін;

Таблиця 1

Етапи розвитку міжнародної торгівлі

Етап	Період	Основні характеристики	Ключові особливості
Доіндустріальний	До XVIII ст.	Обмежений обмін сировиною та ремесловими товарами	Низькі обсяги, залежність від природних факторів
Індустріальний	XVIII–XIX ст.	Масове промислове виробництво	Розширення торгівлі товарами, колоніальна система
Післявоєнний	Середина XX ст.	Лібералізація торгівлі	Створення ГАТТ/СОТ, формування міжнародних правил
Глобалізаційний	Кінець XX ст.	Інтеграція ринків, зростання ролі ТНК	Розвиток глобальних ланцюгів вартості
Цифровий	XXI ст.	Електронна торгівля, цифрові платформи	Швидкість операцій, зниження транзакційних витрат, торгівля даними

Джерело: складено авторами на основі [3].

Таблиця 2

Основні підходи до визначення сутності міжнародної торгівлі

Автор / організація	Основний зміст визначення
А. Сміт	Обмін на основі абсолютних переваг
Д. Рікардо	Обмін на основі порівняльних переваг
Е. Хекшер, Б. Олін	Торгівля як наслідок відмінностей у забезпеченості факторами виробництва
П. Кругман	Внутрішньогалузева торгівля завдяки ефекту масштабу та диференціації продукції
М. Портер	Реалізація конкурентних переваг країн і підприємств

Джерело: складено авторами на основі [12–15].

- ✦ *інтеграційна* – поглиблення економічних зв'язків між країнами та залучення підприємств до глобальних ланцюгів вартості;
- ✦ *соціальна* – розширення асортименту товарів і послуг для споживачів, створення нових робочих місць [9].

Сучасні форми міжнародної торгівлі також зазнають суттєвих трансформацій. Окрім традиційної торгівлі товарами, все більшого значення набувають: торгівля послугами, електронна торгівля, коопераційна торгівля та участь у глобальних ланцюгах доданої вартості, внутрішньогалузева торгівля диференційованими товарами [4] (табл. 3).

Міжнародна торгівля в умовах інноваційного розвитку постає як динамічна, багатогранна система економічних відносин, що поєднує традиційні та сучасні цифрові форми обміну. Вона суттєво впливає як на макроекономічний розвиток країн, так і на стратегії та операційну діяльність окремих підприємств, вимагаючи від них постійної адаптації, цифрової трансформації та інноваційної активності.

Цифрова трансформація сьогодні є однією з найважливіших тенденцій розвитку міжнародної торгівлі. Вона суттєво змінює традиційні підходи до організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств, охоплюючи практично всі етапи торговельних операцій – від пошуку партнерів до укладання контрактів, логістики, фінансових розрахунків і післяпродажного обслуговування. Завдяки впровадженню сучасних цифрових технологій підприємства отримують можливість значно прискорити процеси, підвищити їх прозорість і знизити витрати [14].

Цифровізація вже не зводиться лише до автоматизації окремих функцій. Вона стала стратегічним чинником, який безпосередньо впливає на формування конкурентних переваг компаній у глобальному середовищі. Підприємства, що активно використовують цифрові інструменти, можуть оперативніше аналізувати ринки, швидше реагувати на зміни попиту та ефективніше взаємодіяти з іноземними партнерами. Серед ключових напрямів цифрової трансформації міжнародної торгівлі варто виділити електронний документообіг, розвиток фінансових технологій, використання аналітичних систем на базі Big Data, автоматизацію логістики та впровадження інтегрованих інформаційних платформ. Ці інструменти працюють у комплексі, створюючи єдину цифрову екосистему підприємства. Особливо помітний ефект дає поєднання електронного документообігу із сучасними fintech-рішеннями. Таке поєднання дозволяє здійснювати міжнародні розрахунки практично в реальному часі, суттєво знижуючи транзакційні витрати та ризики валютних коливань. Водночас аналітичні системи допомагають глибше вивчати поведінку споживачів на різних ринках і приймати більш обґрунтовані управлінські рішення (табл. 4).

Як видно з табл. 4, цифрові інструменти охоплюють усі ключові сфери діяльності підприємства і дозволяють досягти комплексного ефекту – від операційної ефективності до стратегічної гнучкості.

Електронна комерція займає особливе місце серед інноваційних підходів у міжнародній торгівлі. Вона дає можливість підприємствам виходити на іноземні ринки з мінімальними витратами на фізичну інфраструктуру. Найбільш поширеними є моделі B2B (торгівля між підприємствами з ве-

Таблиця 3

Сучасні форми міжнародної торгівлі та їх характеристика

Форма торгівлі	Сутність	Ключові особливості реалізації	Значення для підприємств
Торгівля товарами	Обмін матеріальною продукцією	Митне оформлення, логістика	Розширення ринків збуту
Торгівля послугами	Обмін нематеріальними продуктами	Висока роль цифрової інфраструктури	Зростання доданої вартості
Електронна торгівля	Реалізація через цифрові платформи	Низькі транзакційні витрати, висока швидкість	Спрощений вихід на нові ринки
Коопераційна торгівля	Спільне виробництво, глобальні ланцюги вартості	Розподіл етапів виробництва між країнами	Оптимізація витрат і підвищення конкурентоспроможності
Внутрішньогалузева торгівля	Обмін подібними диференційованими товарами	Характерна для країн зі схожим рівнем розвитку	Стимулювання інновацій

Джерело: складено авторами на основі [5].

Основні інструменти цифровізації міжнародної торгівлі

Напрямок цифровізації	Ключові інструменти	Головний ефект для підприємства
Документообіг	EDI, електронні контракти	Скорочення часу оформлення угод, зменшення помилок
Фінансові розрахунки	Fintech, онлайн-платежі	Швидкі транзакції, зниження фінансових ризиків
Аналітика	Big Data, BI-системи	Краще розуміння ринку та точніше прогнозування
Логістика	GPS-трекінг, блокчейн	Прозорість і надійність поставок
Автоматизація	RPA	Зниження рутинних витрат і підвищення швидкості операцій

Джерело: складено авторами на основі [1].

ликими обсягами та довгостроковими контрактами) та B2C (продаж кінцевим споживачам через онлайн-магазини та маркетплейси). Поступово набирає популярності також модель D2C – прями продажі від виробника до споживача, яка дозволяє підвищити маржу прибутку та підтримувати прямий контакт з клієнтом [11].

Важливу роль у сучасній організації міжнародної торгівлі відіграють інтегровані інформаційні системи. ERP-системи забезпечують комплексне управління ресурсами, включно з міжнародними логістичними ланцюгами та валютними потоками. CRM-системи допомагають ефективно будувати відносини з клієнтами на різних ринках, накопичувати дані про їхні потреби та формувати персоналізовані пропозиції. Аналітичні платформи (BI та Big Data) доповнюють цю систему, перетворюючи великі обсяги інформації на основу для стратегічних рішень і швидкого реагування на зміни ринкової кон'юнктури [9] (табл. 5).

Сучасні інноваційні підходи в системі міжнародної торгівлі ґрунтуються на комплексному використанні цифрових технологій, електронної комерції та інтегрованих інформаційних систем. Вони дозволяють підприємствам не тільки підвищити операційну ефективність і знизити витрати, але й швидше адаптуватися до змін глобального

ринку, зміцнюючи свою конкурентоспроможність в умовах інноваційного розвитку економіки. Водночас успішне впровадження цих підходів вимагає значних інвестицій, постійного підвищення кваліфікації персоналу та особливої уваги до питань кібербезпеки.

Оцінка ефективності організації міжнародної торгівлі є важливою складовою управління зовнішньоекономічною діяльністю будь-якого підприємства. Вона допомагає зрозуміти, наскільки успішно компанія працює на зовнішніх ринках, виявити слабкі місця та знайти резерви для покращення. В умовах сучасної глобалізації та швидких змін ринку така оцінка стає особливо актуальною, оскільки міжнародна торгівля поєднує в собі велику кількість внутрішніх і зовнішніх факторів. У науковій літературі виділяють кілька основних методологічних підходів до оцінки ефективності міжнародної торгівлі: ресурсний, результативний, процесний, системний [7]. На практиці найкраще поєднувати кілька підходів, оскільки кожен з них має свої сильні та слабкі сторони (табл. 6).

Як бачимо, жоден підхід не є універсальним. Тому сучасні підприємства все частіше застосовують інтегративний підхід, який поєднує елементи ресурсного, результативного, процесного та системного аналізу. Такий комплексний погляд до-

Таблиця 5

Порівняльна характеристика ключових інформаційних систем

Система	Основне призначення	Рівень управління	Ключовий внесок у міжнародну торгівлю
ERP	Комплексне управління ресурсами	Операційний	Контроль логістики та фінансових потоків
CRM	Управління відносинами з клієнтами	Маркетинговий	Персоналізація пропозицій на іноземних ринках
BI / Big Data	Аналіз даних і прогнозування	Стратегічний	Обґрунтування рішень на основі реальної ринкової інформації

Джерело: складено авторами на основі [4].

Основні методологічні підходи до оцінки ефективності міжнародної торгівлі

Підхід	Основний акцент	Переваги	Обмеження
Ресурсний	Використання ресурсів	Простота розрахунків	Не враховує кінцевий результат
Результативний	Кінцеві фінансові результати	Чітко показує ефективність	Ігнорує внутрішні процеси
Процесний	Бізнес-процеси та їх якість	Виявляє проблеми в роботі	Складно збирати дані
Системний	Підприємство як цілісна система	Комплексний аналіз	Складність розрахунків

Джерело: складено авторами на основі [7].

зволяє уникнути однобоких висновків і приймати більш зважені управлінські рішення.

Для практичної оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності використовують систему показників, яка охоплює різні сторони роботи підприємства. До основних з них належать обсяг експорту та імпорту, прибуток від зовнішньоекономічної діяльності, рентабельність експортних операцій, витрати на експорт, частка експорту в загальному обсязі реалізації, темпи зростання експорту та частка ринку. Кожен показник має своє значення. Наприклад, рентабельність експорту показує, наскільки вигідно підприємству працювати на зовнішніх ринках, а темпи зростання експорту відображають динаміку розвитку. Валютна ефективність допомагає оцінити вплив коливань курсів валют на результати діяльності. Лише розглядаючи ці показники в сукупності, можна отримати реальну картину ефективності міжнародної торгівлі підприємства.

Особливого значення в сучасних умовах набувають економіко-математичні методи оцінки. Вони дозволяють не просто описати ситуацію, а й виявити взаємозв'язки між показниками, спрогнозувати можливі результати та знайти оптимальні рішення. Серед таких методів найчастіше застосовують кореляційно-регресійний аналіз, економіко-математичне моделювання та методи оптимізації. Кореляційно-регресійний аналіз допомагає зрозуміти, які фактори найбільше впливають на обсяги експорту чи прибуток. Методи моделювання дають можливість прогнозувати, як зміниться ефективність при різних сценаріях розвитку ринку. А методи оптимізації дозволяють знайти найкращий варіант розподілу ресурсів за наявних обмежень. Використання цих інструментів значно підвищує обґрунтованість управлінських рішень у сфері міжнародної торгівлі.

Оцінка ефективності організації міжнародної торгівлі вимагає комплексного підходу, який поєднує традиційні методологічні підходи, систему фі-

нансово-економічних показників та сучасні економіко-математичні методи. Тільки такий всебічний аналіз дозволяє підприємствам об'єктивно оцінювати свою діяльність на зовнішніх ринках, своєчасно виявляти проблеми та розробляти ефективні стратегії розвитку в умовах інноваційного та глобалізованого економічного середовища.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження вдалося узагальнити теоретичні та методичні засади організації міжнародної торгівлі в умовах інноваційного розвитку. Було показано, що сучасна міжнародна торгівля далеко вийшла за межі простого обміну товарами. Вона перетворилася на складну систему, де ключову роль відіграють цифрові технології, електронна комерція, глобальні ланцюги доданої вартості та інтегровані інформаційні системи. Класичні теорії залишаються фундаментом, але сьогодні їх доповнюють сучасні підходи інших авторів, які акцентують увагу на ефекті масштабу, диференціації продукції та конкурентних перевагах. Аналіз інноваційних підходів підтвердив, що цифровізація радикально змінює правила гри. Електронний документообіг, fintech-рішення, ERP- і CRM-системи, Big Data та RPA дозволяють підприємствам суттєво знижувати витрати, прискорювати операції та краще адаптуватися до змін на глобальних ринках. Електронна комерція, особливо моделі B2B і B2C, відкриває нові можливості навіть для невеликих компаній, хоча водночас створює виклики у сфері кібербезпеки та регулювання. Щодо оцінки ефективності, то найоптимальнішим є комплексний підхід, який поєднує ресурсний, результативний, процесний і системний аналіз. Лише розглядаючи показники в сукупності (рентабельність експорту, темпи зростання, частка ринку, валютна ефективність тощо) та застосовуючи економіко-математичні методи, можна отримати об'єктивну картину. Однобокий підхід часто призводить до спрощених висновків і неправильних управлінських рішень.

Підсумовуючи, можна сказати, що в умовах інноваційного розвитку організація міжнародної торгівлі вимагає від підприємств високої гнучкості, постійного впровадження цифрових технологій і комплексного підходу до управління. Ті компанії, які вчасно адаптуються до цих змін, отримують реальну конкурентну перевагу на світовому ринку.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язані з кількома актуальними питаннями. *По-перше*, варто глибше дослідити вплив штучного інтелекту та генеративних моделей на організацію міжнародної торгівлі, зокрема на автоматизацію переговорів, прогнозування попиту та персоналізацію пропозицій. *По-друге*, потребує додаткового вивчення адаптація українських підприємств до нових реалій цифрової торгівлі в умовах геополітичної нестабільності та змін у глобальних ланцюгах постачань. *По-третє*, цікавою темою є розробка інтегральних індексів ефективності, які б урахували не лише фінансові показники, а й рівень цифрової зрілості підприємства та його стійкість до зовнішніх ризиків. Також перспективним напрямком є аналіз регуляторних аспектів цифрової торгівлі, зокрема уніфікації правил електронної комерції в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

На нашу думку, подальші дослідження мають поєднувати теоретичний аналіз з практичними кейсами українських компаній, що успішно працюють на зовнішніх ринках завдяки цифровим інструментам. Це дозволить не тільки розвинути теорію, але й надати конкретні рекомендації для бізнесу та державної політики. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бугріменко Р. М., Смірнова П. В. Вплив розвитку цифрової трансформації на діяльність підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-29>
2. Гетманенко О. О., Фізеші Й. Й. Цифрова трансформація міжнародної торгівлі у вимірах цифрового розриву. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2024. Вип. 52. С. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-52-6>
3. Дахно І. І. Міжнародна торгівля : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 296 с.
4. Дмитрик І. О., Загороднюк О. В. Роль BPM, CRM та ERP систем у цифровій трансформації українського бізнесу. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2024. Вип. 104. Ч. 2. С. 191–201. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8240-2024-104-2-191-201>

5. Міжнародна торгівля : підручник / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, М. І. Барановської. 4-те вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 512 с.
6. Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2011. 470 с.
7. Лігус Г. М. Оцінка ефективності системи управління підприємством. *Кваліфікаційні магістерські роботи*. 2024–2025. URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18280>
8. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : підручник / Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Дьяченко О. В. та ін. Київ : КНТЕУ, 2019. 651 с.
9. Петренко Т. М. Інформаційні системи в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю : монографія. Київ : КНЕУ, 2021. 312 с.
10. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини : підручник. Київ : Либідь, 2008. 408 с.
11. Шлапак А., Яценко О., Іващенко О., Зарицька Н., Осадчук В. Цифрова трансформація міжнародної торгівлі в контексті глобальної конкуренції: технологічні інновації та інвестиційні пріоритети. *Фінанси, кредит і банківська справа*. 2023. Т. 6. № 53. С. 334–347. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.6.53.2023.4241>
12. Helpman E. *Understanding Global Trade*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2011. 232 p. DOI: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674061019>
13. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. J. *International economics : theory and policy*. 12th ed. Boston : Pearson, 2022. 752 p.
14. Meltzer J. P. *Digital Trade and E-Commerce: Challenges and Opportunities*. Washington : Brookings Institution, 2019. 40 p.
15. Porter M. E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York : Free Press, 2008. 896 p.

REFERENCES

- Buhrimenko R. M. & Smirnova P. V. (2024). Vplyv rozvytku tsyfrovoy transformatsii na diialnist pidpriemstva [Impact of digital transformation development on enterprise activity]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-29>
- Dakhno I. I. (2003). *Mizhnarodna torhivlia*: navch. posib. [International trade: tutorial]. Kyiv: MAUP.
- Dmytryk I. O. & Zahorodniuk O. V. (2024). Rol BPM, CRM ta ERP system u tsyfrovii transformatsii ukrainskoho biznesu [The role of BPM, CRM and ERP systems in the digital transformation of Ukrainian business]. *Zbirnyk naukovykh prats Umans'koho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, 104, 191–201. <https://doi.org/10.32782/2415-8240-2024-104-2-191-201>
- Filipenko A. S. (2008). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*: pidruchnyk [International economic relations: textbook]. Kyiv: Lybid.

- Helpman E. (2011). *Understanding Global Trade*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
<https://doi.org/10.4159/harvard.9780674061019>
- Hetmanenko O. O. & Fizeshi Y. Y. (2024). Tsyfrova transformatsiia mizhnarodnoi torhivli u vymirakh tsyfrovoho rozryvu [Digital transformation of international trade in the dimensions of the digital divide]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, 52, 44–49.
<https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-52-6>
- Kozaka Yu. H., Lohvinovoi N. S. & Baranovskoi M. I. (2011). *Mizhnarodna torhivlia: pidruchnyk* [International trade: textbook]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury.
- Kozyk V. V., Pankova L. A. & Danylenko N. B. (2011). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: navch. posib.* [International economic relations: tutorial]. Kyiv: Znannia.
- Krugman P. R., Obstfeld M. & Melitz M. J. (2022). *International economics: theory and policy*. Boston: Pearson.
- Lihus H. M. *Otsinka efektyvnosti systemy upravlinnia pidpriemstvom*. Kvalifikatsiini mahisterski roboty [Evaluation of the enterprise management system effectiveness. Qualification master theses]. <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18280>
- Mazaraki A. A., Melnyk T. M. & Diachenko O. V. (2019). *Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva: pidruchnyk* [Foreign economic activity of the enterprise: textbook]. Kyiv: KNTEU.
- Meltzer J. P. (2019). *Digital Trade and E-Commerce: Challenges and Opportunities*. Washington: Brookings Institution.
- Petrenko T. M. (2021). *Informatsiini systemy v upravlinni zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu: monohrafiia* [Information systems in foreign economic activity management: monograph]. Kyiv: KNEU.
- Porter M. E. (2008). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Shlapak A., Yatsenko O., Ivashchenko O., Zarytska N. & Osadchuk V. (2023). Tsyfrova transformatsiia mizhnarodnoi torhivli v konteksti hlobalnoi konkurentsii: tekhnolohichni innovatsii ta investytsiini priorityty [Digital transformation of international trade in the context of global competition: technological innovations and investment priorities]. *Finansy, kredyt i bankivska sprava*, 53(6), 334–347.
<https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4241>

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.04.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 24.04.2026
Оприлюднено / Published: 03.06.2026

УДК 330.341.1:004:658
JEL: L26; M15; O31; O33
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-4-73-84>

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

©2026 ДЕНЧИК І. С.

УДК 330.341.1:004:658
JEL: L26; M15; O31; O33

Денчик І. С. Формування ефективних механізмів інноваційного розвитку бізнесу в умовах цифрової економіки

У статті досліджено особливості формування ефективних механізмів інноваційного розвитку бізнесу в умовах цифрової економіки з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією економіки та впливом воєнних факторів на діяльність підприємств в Україні. Обґрунтовано, що інноваційний розвиток бізнесу є ключовою умовою забезпечення конкурентоспроможності, адаптивності та стійкості підприємств у динамічному економічному середовищі. Визначено, що цифровізація бізнес-процесів, впровадження сучасних технологій і розвиток інноваційної інфраструктури формують основу сучасної моделі інноваційного розвитку підприємств. У роботі систематизовано основні механізми інноваційного розвитку бізнесу, серед яких виокремлено організаційно-управлінські, фінансово-економічні, цифрово-технологічні, інституційно-правові та інтеграційно-мережеві механізми. Проаналізовано вплив воєнних факторів на функціонування бізнесу та визначено їх роль як каталізатора цифрової трансформації підприємств. Визначено ключові фактори ефективності інноваційних процесів, зокрема фінансові ресурси, рівень цифровізації, кадровий потенціал, інституційне середовище та рівень міжнародної інтеграції. Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні теоретичних підходів до формування механізмів інноваційного розвитку бізнесу шляхом обґрунтування їх комплексної структури в умовах цифрової економіки та воєнних викликів; подальшому розвитку наукових положень щодо визначення взаємозв'язку між організаційними, фінансовими, цифровими та інституційними компонентами інноваційного розвитку підприємств, а також у розробленні узагальненої моделі механізму інноваційного розвитку бізнесу, що враховує вплив цифровізації та факторів нестабільності економічного середовища. Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання запропонованих підходів для формування стратегій інноваційного розвитку підприємств, підвищення ефективності управління інноваційними процесами та забезпечення стійкого розвитку бізнесу в умовах цифрової трансформації економіки.

Ключові слова: інноваційний розвиток бізнесу; цифрова економіка; цифровізація; механізми інноваційного розвитку; цифрова трансформація; конкурентоспроможність підприємств; інноваційна діяльність; стійкість бізнесу; воєнні виклики; інноваційні процеси.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 16.